

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LXI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL TIBERIU RUSTOIU

Colegiul editorial:

RADU ARDEVAN – Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
NIKOLAUS BOROFFKA – Deutsches Archäologisches Institut, Berlin
HORIA ION CIUGUDEAN – Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia
SORIN NEMETI – Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
CHRISTOPHER F. E. PARE – Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz
ZENO KARL PINTER – Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu
CRISTIAN IOAN POPA – Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
FLORIAN MATEI-POPESCU – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
IOAN CAROL OPRIȘ – Universitatea București
EMANOIL PRIPON – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
AUREL RUSTOIU – Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
CRISTIAN SCHUSTER – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
VOLKER WOLLMANN – Obrigheim

Colegiul de redacție:

RADU OTA – redactor șef
SIDONIA PETRONELA OLEA – secretar de redacție
CRISTINEL FÂNTÂNEANU – secretar de redacție
ADINA BOGDAN – membru
GEORGE VALENTIN BOUNEGRU – membru
ILIE LASCU – membru
CRISTIAN TITUS FLORESCU – membru
ANCA TIMOFAN – membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
510010 ALBA IULIA
Str. Mihai Viteazul, 12-14
Tel. 0258/813300

Mailing address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
RO – 510010 ALBA IULIA
12-14, Mihai Viteazul St.
Tel. (+40) (258) 813300

www.revista-apulum.ro; www.mnuai.ro

© 2024 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LXI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXXIII

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor

Materialele nepublicate nu se restituie autorilor

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

IOAN OPRIȘ, In memoriam Hadriani Daicoviciu (11 octombrie 1932 – 4 octombrie 1984).....	XI
RADU ARDEVAN, Câteva amintiri despre Hadrian Daicoviciu.....	XXXI
VASILE MOGA, In memoriam Hadriani Daicoviciu.....	XXXIX
CRISTINEL FĂNTÂNEANU, Profesorul Sabin Adrian Luca la 65 de ani.....	XLI

STUDII ȘI ARTICOLE – STUDIES AND ARTICLES

ARHEOLOGIE & ANTROPOLOGIE

ARCHAEOLOGY & ANTHROPOLOGY

RADU-ANDREI SPIRIDON, Materialul litic șlefuit din situl de la Tărtăria - <i>Gura Luncii</i> (jud. Alba, România). Campaniile 2019 și 2021 <i>The Ground Stone Assemblage from Tărtăria - Gura Luncii (Alba County, Romania). 2019 and 2021 Campaigns</i>	1
TÜNDE HORVATH, An Unprovenanced Human Figurine in the Collection of Classical Antiquities of the Museum of Fine Arts (Part 1) <i>O figurină antropomorfă de origine necunoscută în colecția de antichități clasice a Muzeului de Arte Frumoase (partea I)</i>	51
GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, ORIANA SVEDAC, ANDREI MĂRINCEAN, SORIN FELEA, Cercetările arheologice preventive de la Șag – <i>Situl 5</i> (jud. Timiș) <i>Rescue Archaeological Research at Șag – Site 5 (Timiș County)</i> ...	95
GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, Proto-monede, bijuterii, amulete... Despre două categorii de piese de bronz descoperite în teritoriul Istro-Pontic (secolele V-III a.Chr.) <i>Proto-Coins, Jewels, Amulets... About Two Categories of Bronze Pieces Discovered in the Istro-Pontic Territory (5th-3rd Centuries BC)</i>	167

DOREL BONDOC, LIVIA BUZOIANU, O amforă elenistică șampilată de la Dăneasa, județul Olt <i>A Stamped Hellenistic Amphora from Dăneasa, Olt County.....</i>	193
MARIAM SLIMOUN, Les épitaphes bilingues, latin et araméen, de Tibiscum <i>Epitafurile bilingve, în latină și aramaică, de la Tibiscum.....</i>	199
GABRIELA FILIP, Sarcophagus of <i>Aelius Iulius Iulianus</i> from Romula, an Expression of Roman Provincial Art and Poetry <i>Sarcofagul lui Aelius Iulius Iulianus din Romula, o expresie a artei și poeziei provinciale romane</i>	231
RADU OTA, ANDREI BUTA †, Material tegular șampilat descoperit recent în castrul roman de la Apulum <i>Stamped Tegular Material Recently Discovered in the Roman Fortress of Apulum</i>	247
DAN GEORGE ANGHEL, Utilizarea gudronului din coajă de mesteacăn în perioada romană la Apulum <i>Use of Birch Bark Tar During the Roman Period at Apulum.....</i>	281
CSABA SZABÓ, IOAN MUNTEAN, MIRUNA LIBIȚĂ-PARTICĂ, ORSOLYA GYURKA, Materiality of Roman Religion in Apulum. Catalogue and Topography of the Finds <i>Materialitatea religiei romane la Apulum. Catalogul și topografia descoperirilor.....</i>	311
RADU PETCU, INGRID PETCU-LEVELI, A Lead Votive Statuette Depicting a <i>Genius Cucullatus</i> Discovered Near Tomis (Moesia Inferior) <i>O statueta votivă din plumb ilustrând un Genius Cucullatus descoperită lângă Tomis (Moesia Inferior).....</i>	377
ALEXANDER HARIZANOV, <i>Plumbatae</i> from <i>Dacia Ripensis</i> : the Lead-Weighted Darts From a Newly Discovered Fortified Settlement Near Modern-Day Dimovo, Bulgaria, in Their Provincial and Regional Context <i>Plumbatae din Dacia Ripensis: săgeți de mână cu plumb dintr-o așezare fortificată recent descoperită lângă Dimovo de astăzi, Bulgaria, în contextul lor provincial și regional</i>	395

ARHEOZOOLOGIE

ARCHAEOZOOLOGY

- ALEXANDRA-PAULA SICOE, MIHAI GLIGOR, SIMINA MARGARETA STANC, Exploatarea resurselor animale în așezarea eneolitică de la Alba Iulia - *Lumea Nouă*: analiza arheozoologică a unui complex aparținând grupului Foeni
Exploitation of Animal Resources in the Eneolithic Settlement of Alba Iulia - Lumea Nouă: Archaeozoological Analysis of a Feature Belonging to the Foeni Cultural Group 433
- XENIA POP, Cercetări arheozoologice în așezarea din epoca bronzului târziu de la Conop - *Sit 5* (Jud. Arad)
Archaeozoology Research in the Late Bronze Age Settlement at Conop - Sit 5 (Arad County)..... 455
- GEORGETA EL SUSI, FLORIN CIULAVU, Cercetări arheozoologice în așezarea romană de la Apulum – Colonia Aurelia Apulensis
Archaeozoological Research in the Roman Settlement from Apulum – Colonia Aurelia Apulensis 471

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII

RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

- ANDREEA-BRÂNDUȘA BUNGĂRDEAN, Intervenții de conservare și restaurare asupra unui ancadrament de piatră descoperit la clădirea fostei primării din Turda
Conservation and Restoration Interventions on a Stone Framing Discovered at the Building of the Former Town Hall in Turda 503
- CARMEN CECILIA DRAGOMIR, Salvarea și protejarea patrimoniului cultural mobil provenit din descoperiri întâmplătoare. Studiu de caz: depozitul de bronzuri din comuna Iara, județul Cluj
Saving and Protecting Chance Discoveries of Movable Cultural Heritage. Case Study: the Bronze Deposit from Iara Comune, Cluj County..... 517

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

- MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Tudor Roșu, Florin Bogdan, *Apulum. În universul unei reviste*, Bibliotheca Musei Apulensis XLII, Editura Muzeului Național al Unirii Alba Iulia – Editura Mega, Alba Iulia – Cluj-Napoca, 2023, 214 pagini..... 527
- GEORGE BOUNEGRU, Andrea Popa, *Managementul integrat al patrimoniului cultural mondial în România*, Studiu de caz: frontiera romană din Dacia. Siturile de epocă romană de la Brețcu, Comolău și Boroșneu Mare, Editura Astra Museum, Sibiu, 2023, 279 pagini, 73 figuri..... 537
- CLAUDIU PURDEA, Augustin Lazăr, Sorin Alămoreanu, Marius M. Ciută (ed.), *Combaterea spălării bunurilor culturale pe piața antichităților: rolul expertului judiciar/Fighting the laundering of cultural goods on the antiques market: the role of the judicial expert: in memoriam Barbara Deppert-Lippitz*, Ed. Universul Juridic, București, 2024, 311 pagini..... 539

CRONICA PUBLICAȚIILOR

THE CHRONICLE OF THE PUBLICATIONS

- GEORGE BOUNEGRU, Cronica publicațiilor membrilor Secției Arheologie, apărute în anul 2023..... 545
- SIDONIA PETRONELA OLEA, Cronica publicațiilor membrilor Compartimentelor Restaurare ceramică – metal – textile și Restaurare piatră din cadrul Centrului Național de Conservare – Restaurare Carte Veche Alba Iulia, apărute în anul 2023..... 550

NECROLOG

OBITUARY

RADU OTA, ANCA-DANIELA MATIȘ, ANCA TIMOFAN
Andrei Buta, un destin frânt prea devreme.....551

Lista autorilor.....555

CÂTEVA AMINTIRI DESPRE HADRIAN DAICOVICIU

Prof. univ. dr. Radu ARDEVAN

Au trecut patru decenii de când ne-a părăsit Hadrian Daicoviciu. Avea doar 52 de ani. Iar numărul celor care l-au cunoscut direct, au lucrat cu dânsul și i-au simțit înrâurirea asupra propriilor vieți se reduce tot mai mult.... Așa că se cuvine a ne consemna amintirile despre omul, specialistul și profesorul pe care, măcar întrucâtva, l-am cunoscut.

Ar fi fastidios a enumera calitățile profesionale și umane ale celui care a fost Hadrian Daicoviciu. Și cele mai multe ar fi lucruri acum cunoscute și menționate în scris de cei care l-au apreciat. Am putea umple pagini întregi cu asemenea comentarii.

Dar, despre omul deosebit care mi-a fost profesor, șef și – fără exagerare – ocrotitor, cred că s-ar cuveni mai mult să încerc acum o altă abordare. Să aduc în lumină câteva detalii observate de mine pe când eram în preajma lui, detalii mai puțin știute ori consemnate de alții, dar care luminează sugestiv trăsături ale personalității sale și explică succint farmecul și influența pe care le-a exercitat asupra celor din jur.

Profesorul

Auzisem de Hadrian Daicoviciu încă din liceu, căci mă pasiona istoria antică și mă pregăteam pentru admiterea în facultate. În 1968, ca licean, am fost trimis de profesoara noastră de istorie spre a-l invita la o întâlnire cu elevii. Atunci l-am văzut prima dată: un domn tânăr, brunet, mai degrabă scund și cu o voce timbrată, pătrunzătoare; m-a primit cu deosebită politețe și am rămas impresionat – deși până la urmă întâlnirea cu elevii n-a mai avut loc. Aflasem că e fiul academicianului Constantin Daicoviciu, înțelegeam că devenise un arheolog apreciat, și citeam deja cartea sa intitulată *Dacii*.

L-am reîntâlnit ca student în anul I de facultate, în 1970. Ne predă cursul de istorie antică a României și mă simt dator să subliniez că ne vrăjea de-a binelea, pur și simplu uneori uitam să scriem! Cu vocea gravă și deosebit de plăcută ne relatea, argumentat și convingător, povestea epocilor trecute și a efortului istoricilor de a o desluși. Cursurile sale impuneau și prin limbajul ales, dar clar, accesibil auditoriului, și totodată sobru, fără efuziuni subiective. Erau lecții nu doar de istorie, ci și de ținută academică. Pentru mulți tineri aceste cursuri au rămas de neuitat. La examene aveam să descoperim o altă dimensiune a profesorului, anume corectitudinea evaluării fiecărui candidat, dar o corectitudine însoțită de înțelegere și tact pedagogic. Aceleași calități de dascăl

și orator le dovedea Hadrian Daicoviciu și în numeroasele sale intervenții la radio ori la televiziune.

Dar noi, studenții doritori să pătrundem tainele Antichității, le mai remarcam și la cercul studențesc de arheologie, pe care totdeauna îl prezida; pentru profesor nu era o pierdere de vreme, ci un prilej deosebit de a-i cunoaște și evalua pe participanți, treabă pe care o făcea cu mare luciditate. Era un bun cunoscător de oameni, ca oricare mare educator. În plus, aici studenții din ani diferiți ajungeau să se cunoască, să interacționeze și să descopere împreună maniera concretă de lucru în domeniu; se adăuga faptul că adeseori participau și specialiști consacrați, de la catedra universitară, de la institutul de istorie ori de la muzeu. Nu știam pe atunci că această atmosferă plăcută și stimulativă i se datora în mare măsură.

Arheologul

Ulterior, în 1973 și 1974, am ajuns pe șantierele conduse chiar de Hadrian Daicoviciu, anume Grădiștea Muncelului (*Sarmizegetusa Regia*) și *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*. Viața de șantier era pentru mine o surpriză, și a trebuit să învăț repede nu doar lucrul cu ruinele și artefactele, ci mai ales comportamentul între colegi în această ipostază atât de diferită. Dar felul de a fi al profesorului ne ajuta foarte mult; se purta prietenește, ne explica ce aveam de făcut și manifesta multă înțelegere față de stângăciile noastre de începători. Retrăind acele clipe, cred că eu n-aș fi avut niciodată atâta răbdare cu asemenea nepricepuți. Și astfel, datorită climatului de camaraderie și încredere, am deprins treptat unele din tainele meseriei alese și ne-am modelat caracterele în sens bun.

Atmosfera era destinsă; dimineața se lucra pe săpătură, după amiaza se făceau desene, se spălau cioburi și se desfășurau și alte activități necesare. Serile se scurgeau în jurul focului, pline de discuții și povestiri, cu bancuri și cântece, și ele ajutau mult la socializare. Hadrian Daicoviciu era atunci un coleg printre noi, cald și apropiat. Participanții nu erau presați - și acum consider că am greșit că nu am insistat atunci spre a deprinde mai multe din operațiile necesare muncii în domeniu (evidența descoperirilor, cartarea, redactarea jurnalului de șantier, conservarea de primă instanță etc.). Le-am învățat întrucâtva ulterior, cu eforturi și greșeli. Dar poate că se aștepta din partea fiecăruia să se intereseze singur, să *fure* meseria, dacă chiar voia s-o practice cândva; la urma urmei, doar o mică parte din participanți rămâneau activi în arheologie.

Se legau în acest mediu relații colegiale și prietenești ce aveau să dureze o viață, atât cu studenții participanți cât și cu arheologi afirmați. Se mai și glumea pe șantier, iar novicilor li se făcea la *Sarmizegetusa Regia* câte o farsă *de inițiere*; eu am avut parte de un ciob dacic cu o inscripție grecească, de care m-am bucurat ca un copil, și care fusese fabricat de colegi cu știrea profesorului –

adevărul l-am aflat la închiderea campaniei. Dar asemenea păcăleli aveau rostul lor în deprinderea spiritului critic, necesar arheologului.

Un alt gest semnificativ îmi revine în minte. La un moment dat, pe șantierul capitalei dacice sosise un tânăr arheolog englez, care mai apoi urma să devină un reputat maestru al domeniului – Barry Cunliffe. Într-o zi ploioasă, Hadrian Daicoviciu s-a apucat să-i prezinte oaspetelui situl arheologic, și m-a chemat și pe mine ca traducător. M-am descurcat acceptabil, dar mă miram de ce profesorul a apelat la mine, odată ce el vorbea engleza. Cred că de fapt mă testa, voia să-și dea seama de nivelul englezei mele. Și sunt convins că șantierul era terenul unde îi putea cunoaște cel mai bine pe studenți și colaboratori, unde se verificau aptitudinile și felul de a fi al viitorilor specialiști.

Toamna, după încheierea campaniilor de săpături, studenții cei mai merituoși de pe fiecare șantier erau chemați să-și prezinte activitatea tocmai încheiată la cercul studentesc. Am fost tare emoționat când mi-a venit și mie rândul. Profesorul asista cu răbdare, îl lăsa pe fiecare să-și încheie expunerea, apoi invita la întrebări și comentarii (vorbeau atât studenții, cât și alți arheologi participanți). Aproape totdeauna el sublinia concluziile care rezultau din noile săpături, când tinerii nu le deslușeau. Era o formă suplimentară de învățare pentru noi, sub mâna fermă a lui Hadrian Daicoviciu.

Cercetătorul

Încă din studenție citeam și foloseam contribuțiile sale științifice. Lucrând apoi în domeniu, contactul cu Hadrian Daicoviciu în ipostaza de cercetător al Antichității a devenit tot mai strâns, iar detaliile observate – mai bogate.

Trebuie spus că profesorul acorda mare atenție muncii științifice. Încerca s-o practice cu rigoarea devenită comună în lumea civilizată. Dar, inevitabil, se afla sub influența nivelului comun de atunci și a izolării academice generale. Avea instruirea necesară pentru a aborda un asemenea domeniu, deși nu chiar ca și tatăl său (filolog clasic de formație); stăpâna mai multe limbi (franceză, engleză, italiană, germană, rusă, latină), dar nu și maghiara ori greaca, cunoștea tehnicile de săpătură ale epocii interbelice și se interesa de progresul specialității în lume. De asemenea, știa ce anume trebuie să facă arheologul, la ce întrebări trebuie să răspundă. Nu avea totdeauna instrumentele adecvate de lucru, ori, mai ales, timpul necesar. Metodele de săpătură practicate erau încă tributare tradiției interbelice, la fel și modalitățile de înregistrare a datelor ori de evidență a materialelor; îndeosebi în ultimii ani de viață, a încercat remedierea acestor neajunsuri.

A comis și greșeli. Unele se datorau nivelului general al cercetării din vremea aceea la noi; altele au plecat de la devotamentul filial pentru ideile tatălui său, pe care le-a susținut mereu. Dar cine oare nu-i supus greșelii? În științele

umaniste, fiecare reușită este doar un câștig de etapă, ce va fi depășit mâine de noi descoperiri ori de interpretări novatoare. Dacă astăzi putem vedea altfel decât acum 40 de ani civilizația dacică ori pe cea daco-romană, nu trebuie să uităm că, la acea dată, contribuțiile lui Hadrian Daicoviciu reprezentau un sensibil progres în specialitate.

El însuși era și conștient de limitele sale, pe care se străduia să le depășească – evident, atât cât îi permiteau multiplele obligații profesionale și sociale pe care le avea. Director de muzeu și cadru universitar, venea regulat la cursurile de limbă engleză, alături de colegii și subalternii săi. Primea cu seriozitate criticile altor colegi – dar respingea elegant atacurile la persoană ori lipsa de bun simț. Și, dacă greșea, avea curajul de a recunoaște acest lucru. Iar atunci când un alt specialist îl depășea în vreo cercetare detaliată, aprecia progresul obținut și valoarea autorului.

S-a străduit să îmbogățească biblioteca de specialitate a muzeului pe care-l conducea, și să o facă accesibilă tuturor colegilor. Chiar și biblioteca personală, inclusiv cea moștenită de la părintele său, era mereu deschisă celor avizi de cunoaștere.

Din păcate, viața extrem de solicitantă și multiplele lui obligații (profesionale ori sociale) l-au împiedicat să se concentreze cum ar fi trebuit asupra propriilor cercetări. A continuat săparea și investigarea complexului dacic de la Sarmizegetusa Regia, a reluat cercetările sistematice la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, a susținut o serie de alte șantiere ori direcții de cercetare, dar n-a apucat să prelucreze rezultatele propriilor săpături. Multe au rămas în stadiul de raport preliminar. De altfel, i s-a reproșat că ar fi scris prea puțin; lucrul este adevărat, dar se cuvine a reaminti că el nu accepta să semneze decât lucrări științifice la care lucrase efectiv.

Directorul

Este, poate, ipostaza despre care ar fi cel mai mult de spus. Căci înfăptuirile pe acest plan scapă adeseori consemnării scrise explicite.

Toată lumea recunoaște că a fost un șef dăruit instituției și specialității, că a practicat un stil de conducere omenos și colegial, că a cultivat o atmosferă favorabilă muncii intelectuale și că a știut să acorde atenția cuvenită fiecărui sector din activitatea muzeului. De asemenea, că Hadrian Daicoviciu a făcut uz de puterea de care dispunea spre a ajuta, dar nu a făcut rău cu intenție nimănui. Nu voi face acum decât să ilustrez aceste judecăți de valoare ale contemporanilor săi prin câteva exemple punctuale, izvorâte din observații proprii.

Cel mai mult m-a impresionat la Hadrian Daicoviciu efortul susținut de a-și ajuta colegii, de a susține progresul profesiunii de arheolog și istoric al lumii vechi. Pe colaboratorii direcției, mai mult chiar decât pe studenți, îi împingea

neconținut înainte, să scrie, să se afirme ca oameni de știință, să participe la viața academică, să publice - și totodată veghea ca standardele meseriei să nu fie nesocotite. Fiecare subaltern era îndemnat și sprijinit să se perfecționeze profesional, să *crească*. Nu am cuvinte să exprim acum cât de importantă a fost această atitudine pentru devenirea noastră, a tinerilor din jurul lui. Abia mai târziu am realizat acest lucru (și am mai observat că nu toți șefii de instituții de profil procedau așa – chiar dimpotrivă!). Pentru cei ce l-au avut șef ori doar mentor, comportamentul lui Hadrian Daicoviciu a constituit un stimulent major în carieră. Se înțelege de la sine că nu toți au răspuns în egală măsură îndemnelor profesorului, unii au abandonat pe drum ori n-au confirmat așteptările, dar el nu înceta a-i impulsiona pe toți.

Sprijinul acesta pentru progresul fiecărui specialist - și implicit pentru viața științifică din domeniu – îmbrăca și alte forme. Din poziția sa înaltă de profesor universitar și director de muzeu, Hadrian Daicoviciu se interesa îndeaproape de evoluția profesională a tinerilor absolvenți și îi ajuta să obțină un loc de muncă în specialitate. Relațiile personale cu numeroase muzee (mai ales din Transilvania) jucau aici un mare rol. Numeroși foști studenți ai săi au fost astfel angajați în instituții de profil – ceea ce, în acele vremuri, reprezenta salvarea lor ca specialiști și posibilitatea de a obține competențele dorite. Nu trebuie neglijat nici alt aspect: profesorul păstra contactele cu foștii săi studenți valoroși, dornici de a lucra în arheologie, și le promitea susținere, însă aceștia erau transferați în vreun muzeu (în măsura posibilităților) totdeauna în ordinea cronologică a absolvirii! Această regulă, riguros păstrată, înlătura orice posibile rivalități, invidii sau *lucrături* incorecte între competitori. Iar cei care trebuiau să aștepte mai mult nu erau uitați, dacă dovedeau prin implicarea lor că doresc într-adevăr să intre în domeniu. Pot s-o afirm cu toată siguranța, căci este un drum pe care l-am parcurs și eu însumi, ca și numeroși colegi de-ai mei de generație din rețeaua muzeală.

O altă modalitate de a susține progresul științei noastre a devenit operantă prin anii '70, anume trimiterea unor colegi la un scurt stagiu pe un șantier arheologic din străinătate. Era o practică foarte rară în acele vremuri, iar Hadrian Daicoviciu a izbutit să o înfăptuiască exclusiv datorită unor relații academice personale, bazate pe stimă și încredere reciprocă. A stabilit un schimb de cadre cu Universitatea din Lausanne, care îi permitea să trimită în fiecare an unul sau mai mulți muzeografi (din Cluj ori din alte muzee ardelenene) pentru un stagiu în Elveția - și trimitea mereu alții dintre tineri, oferindu-le șansa de a se perfecționa în meserie și de a aduce acasă metode moderne de lucru. Pentru cei mai mulți, aceasta putea fi singura experiență de contact direct cu lumea exterioară. După 1980, a reușit un acord similar și cu o universitate britanică. Iar urmările nu au întârziat, tinerii arheologi clujeni au început să lucreze la nivel european. Profesorul simțea necesitatea acestor înnoiri și încerca să le

promoveze. Este semnificativ că după moartea lui Hadrian Daicoviciu aceste contacte profesionale au încetat....

Și n-aș putea merge mai departe fără a menționa grija manifestată de directorul nostru pentru sesiunea științifică anuală a muzeului. Sesiunile de comunicări erau ceva obișnuit, dar numai marile muzee din țară ori institutele Academiei organizau asemenea manifestări la scară națională, cu invitați din toate centrele importante. Iar cea a muzeului clujean era o adevărată sărbătoare a cercetării, cu participări din toate instituțiile de profil din oraș precum și din toată țara. Existau secții pentru toate domeniile cunoașterii istorice. Valoarea comunicărilor sporea prin discuțiile și observațiile critice pentru fiecare contribuție în parte, și aceste discuții incitante se prelungeau adesea până seara târziu. Foarte importante erau mesele comune și mai ales petrecerea de încheiere; aici colegi din toată țara interacționau liber, socializau, se cunoșteau și legau colaborări ori doar prietenii. Pentru toți, dar mai ales pentru cei tineri, aceste sesiuni ajutau enorm la perfecționarea profesională, dar și la deprinderea relațiilor academice mai largi, a contactelor umane necesare. Acum, în amurgul vieții, pot aprecia mai bine importanța acestor întâlniri cu specialiștii din alte centre. Fără ele, orizontul nostru ar fi rămas foarte limitat, provincial.

*

Dar două amintiri foarte personale mi-au rămas cu deosebire imprimate în suflet.

Prima se leagă de preluarea Cabinetului numismatic. La scurtă vreme după angajarea mea la muzeu, Hadrian Daicoviciu m-a chemat și mi-a spus că trebuie să preiau gestiunea colecției numismatice. Profesorul intuise că eu, deși complet neștiutor pe atunci, aș avea calitățile necesare pentru munca cu monetele. Și a avut dreptate, am sfârșit prin a mă pasiona de acest domeniu! Dar preluarea colecției a durat luni de zile, iar apoi a trebuit să încep munca de inventariere a ei conform normelor muzeografice; munceam și învățam din mers, făceam progrese, dar inventarierea a durat mulți ani și s-a încheiat abia de către succesorul meu la gestiunea colecției. Or, la un moment dat mi s-a înmănat și un grup de monete și medalii de aur, foarte valoroase, ținute până atunci într-un seif inaccesibil; trebuia să le inventariez, dar mai întâi aveam nevoie să studiez bibliografia necesară. Și iată că, la puține zile după predarea acestor piese, profesorul Daicoviciu îmi cere să îi aduc câteva din cele mai valoroase monete de aur, pentru a fi prezentate într-un film de televiziune!

Evident, respectivele piese nu erau încă inventariate. Mă frământa gândul că aș putea fi răspunzător pentru eventuala lor pierdere, știam că artefactele neinventariate nu ar trebui scoase din depozit... Dar ce era să fac? Cu inima strânsă, am ales exemplarele mai frumoase și mai valoroase și m-am

înfățișat la director. Hadrian Daicoviciu le-a primit și mi-a spus: „*Așteaptă o clipă*”. Apoi a luat o foaie de hârtie și a scris, în fața mea, procesul-verbal de predare-primire, enumerând piesele de aur implicate, l-a datat și l-a semnat.

„*Ține hârtia asta, ca dovadă. O vom anula când îți restitui monetele*” mi-a zis profesorul. Deodată m-am simțit liniștit și ușurat; șeful nu numai că proceda corect, dar avea grijă să-și asume răspunderea! Nu lăsa lucrurile încurcate și nu pasa pe umerii subalternului vreo eventuală vină! Atunci am văzut cum trebuie să fie un șef adevărat – corect, eficient și cu curajul răspunderii.

Cea de-a doua privește tot arta conducerii unei echipe, dar este de cu totul altă natură. La muzeu se organizase o mică *petrecere tovărășească* de 8 martie. Apoi colegii au început să plece acasă, iar noi cei mai tineri ajutam la mutatul scaunelor la loc. Hadrian Daicoviciu rămăsese așezat la un birou, când s-a apropiat de el colegul P. Bunta de la secția de istorie contemporană (el fusese activist P.C.R. cu munci de răspundere, avea doctoratul luat la Moscova, dar căzuse victimă unor epurări ideologice și fusese trimis la muzeu, adică la *munca de jos*, unde lucra asupra istoriei mișcării muncitorești).

Am surprins discuția lor. Bunta i-a reproșat: „*Măi Hadriene, noi suntem de aceeași vârstă, tu știi situația mea, și acum, când Județeană de Partid cere reduceri de personal, tocmai pe mine m-ai propus să fiu dat afară?*”

Iar Hadrian Daicoviciu i-a replicat: „*Măi Petre, ce se întâmplă dacă dădeam afară pe oricare tinerel de aici? Cine îl apăra? Rămânea mereu exclus din specialitate, cu orizontul închis. Dar pentru tine îndată au început telefoanele și presiunile de la minister, de la partid, de la securitate. Și uite rezultatul: n-a mai plecat nimeni, suntem în continuare toți împreună*”.

Ca un adevărat șef al tuturor, directorul nostru reușise să apere integritatea echipei din instituție! Și sunt convins că n-a fost singura dată când a avut de rezolvat asemenea probleme.

În loc de încheiere

Fluxul amintirilor mele despre Hadrian Daicoviciu este mult mai bogat, a trebuit să recurg la o selecție riguroasă. Ar fi prea multe de spus, de rememorat, de cântărit Și, evident, o asemenea viziune rămâne subiectivă, parțială, încărcată de emoție. Deci, nu pot contura aici decât ceva din punctul meu de vedere asupra lui.

A fost, fără îndoială, un profesor și un conducător remarcabil, cu mai multe calități. A avut influență asupra multora dintre noi. Dar, categoric, a avut și limite și nerealizări. Generos și încrezător în colaboratorii săi, a acordat credit și unora care n-ar fi meritat. Pe unii oameni i-a judecat greșit, cu părtinire, totuși fără a face rău cuiva. O serie de proiecte arheologice și muzeografice nu le-a mai putut îndeplini.

Cred însă cu tărie că, într-o încercare de bilanț, calitățile lui pozitive prevalează hotărât. Dincolo de abilitățile profesionale, de cercetător, profesor ori manager, dincolo de înfăptuirile materiale ori succesele pedagogice, se conturează imaginea unui om valoros, cinstit, uman, sensibil la problemele domeniului de activitate, dar și ale celor din jur. Un om înzestrat, care încerca să înfăptuiască binele cu perseverență și curaj. Un om căruia îi datorez recunoștință.

Colegii din Cluj și din țară îl denumeau neoficial în diverse feluri. I se spunea atât „*domnul Daicoviciu*” cât și „*domnul profesor*”, „*domnul director*”, „*șeful*”, ori mai familiar „*Hașu*”. Dar eu, în sinea mea, nu l-am putut numi niciodată altfel decât „*domnul Hadrian*”. Și în fiecare an de 1 noiembrie, *Ziua morților* în Transilvania de nord, aprind o lumânare pe mormântul lui.

Cluj-Napoca, 6 august 2024